

A konszernjogra vonatkozó külföldi kutatások és a vállalatcsoport témájának magyar szakirodalma

Ferenczy Endre

tudományos munkatárs

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Üzleti Tudományok Intézete
E-mail: ndrferenczy5@gmail.com

Sárközy Tamás 75. születésnapja tiszteletére

Összefoglalás. A tanulmány a vállalatcsoport jogi szabályozásának jogirodalmi vetületeit dolgozza fel. Kiindulópontként a téma Sárközy Tamás általi feldolgozását elemzi, ezt követően pedig a külföldi, majd a magyar szakirodalom álláspontjait veszi sorra, s ezek értékelésén keresztül fogalmazza meg saját következtetéseit.

Kulcsszavak: vállalatcsoport, társasági jog, konszernjog

Abstract. International Researches on Concern Law and the Hungarian Legal Literature concerning the „Groups of companies”

In this paper the author deals with some aspects of the *groups of companies* (*groupes des entreprises, Unternehmensgruppen*). First, the author analyzes the question of *groups of companies* in the oeuvre of Tamás Sárközy, then, concentrates on both foreign and Hungarian papers and monographs dealing with this topic.

Keywords: groups of companies, law of business associations, law of concerns

I. Mini-konszernjog Sárközy Tamás munkásságában

A vállalatcsoport téma,¹ vagy ahogy azt Sárközy Tamás nevezi, a „mini-konszernjog” mint kutatási tárgykör az ünnepezt tudományos figyelmének periferiáján he-

¹ A téma alábbi feldolgozása, amit Sárközy Tamás tiszteletére kezdtünk el, úgy tűnik, mintha egy szerző tevékenysége lenne, de ez nem így van. Fogarasi Amarill és Verebics János, továbbá Pázmándi Kinga forrásismeretei nélkül a startvonalon ragadtunk volna. Elek Judit segítségét, amit a következő lábjegyzet elkészítéséhez adott, itt szeretnénk megköszönni.

lyezkedik el.² Világos, hogy egy kutató, aki nagydoktoriját a vállalatelmélet köréből írta, azért ezt a témakört nem úgy veszi fel, hogy azonnal el is ejti, mert az a nagy egész, ti. a társasági jog része, és természetesen egy még nagyobb halmaz, a szervezetek jogának egy kisebb része. A tudós elmélyedt a jogi személy elméletében, talán nem tévedünk nagyot, ha azt írjuk: igazán csak abból a szempontból érdekli ez a néhol *holding*nak, máskor *group of companies*nek, *groupe des entreprises*nek vagy *Unternehmensgruppénak*, *parent company*nek stb. nevezett vállalatalakzat, hogy mennyire lehet azt egy egységes teória keretei közé beilleszteni. Igen, nem egyszerű művelet adott esetben seregnyi jogi személyből álló konglomerátumot egy nem jogi személybe hibátlan jogi érveléssel beilleszteni, ami pont a fordított problémája annak, amikor az állam jogi személyiséggel nem rendelkező szerveit kellett közjogi jogalanyiség nélkül elképzelni és működtetni. Sárközy korán észrevette, hogy „...a közjogi jogalanyiség jogi személyiség elszakadása ma már egyre jobban látszik [...]”, és azt is, hogy „A közjogi jogi személyiség (bár nincs olyan kidolgozott jogi dogmatikája, mint a polgári jogi személynek) egyre jobban önállósul a polgári jogtól”.³

Egy másik tanulmányában⁴ a következőket írja: „A magánjognak hagyományosan nincs szervelmélete, hiszen alapvetően a külső forgalmi viszonyokra koncentrál és a jogi személy szerveit szervezeti képviselői minőségében ragadja meg. Más a helyzet a közjogban, ahol a sajátos államszemélyen (*Staatsperson*) belül az állami szervek egymás közti jogviszonyrendszerét valahogy ki kellett fejezni – lásd a *Rupp* nevéhez fűződő belső közigazgatási jogviszonyelméletet, vagy *Bachof*, *Gschwendtner*, avagy *Böckendörfe* kísérleteit a »szerv« jogalanyiségének megalapozására.” Itt tér rá a *jogi személyekből álló csoportosulások* problémájára. (Előtte azért tesz annyit, hogy felhívja a figyelmet még egy problémára, nevezetesen arra, hogy „...a részvénytársaságok belső szervei között szükségszerűen bonyolult belső viszonyok jönnek létre, amelyek adott esetben jogkövetkezményekkel is járhatnak.”)

A következőkből jól látszik, ti. az ott olvashatókból, hogy a vállalatcsoport témáját, azon belül a csökkentett „függő” jogalanyiség problémáját máshol is (az egyesületi szövetségeknél és a különböző szerződésekkel egymásba kapcsolódó alapítványi rendszereknél) észreveszi.

Ezzel csak azt akarjuk mondani, hogy a vállalatcsoport problémáját, itt és más munkáiban⁵ egyaránt, magasabb szempontból elemzi. Ezt a törekvést lehet látni A magyar társasági jog Európában című, 2001-ben megjelent kötetben is.⁶

2 Sárközy Tamás idegen nyelven megjelent munkáiról áttekintést ad Pázmándi–Verebics 2010. 580.

3 Sárközy 2008. 14.

4 Sárközy 2003. 207–223.

5 Sárközy 2007. 3–8; Sárközy 2013. 9–14.

6 Sárközy 2001. 422. A külföldi és magyar konszernjoggal a 297–386. oldalak között foglalkozik.

II. A külföldi kutatásokról

A külföldi szakirodalom egy része is ezt a módszert követi, ti. a nagyobbtól megy a kisebb felé.⁷ Amikor az előbb idézett *Wymeersch* bekerült a *Corporate Group Law Fórum Europe*-ba, megvoltak az alapjai a társasági jog e speciális területén.⁸ Ahogy fentebb írtuk, *Sárközy* a fundamentális kérdések érdeklik, a jogágak közös vonásai. Nem mondjuk, hogy a többiek (*Hansmann* vagy *Kraakman*, illetőleg *Davies*, *Hertig*, *Hopt*) is ennyire széles körűen kutatnak, de ők se felszínesek,⁹ sőt, nagyon mélyre, ill. távolra is elmennek. Például: a japán *keiretsura* is kiterjesztették vizsgálódásaikat. Közben arra törekedtek, hogy a különböző jogokban (amerikai, angol, német, francia, japán) megtalálják az egyező törvényhozási tárgyköröket, amelyek a következők voltak: a jogi személy, a felelősség korlátai, a székhelyváltoztatás joga, a tisztségviselők delegálása, a kisebbségi részvényesek és a hitelezők védelme. Különben *Hopt* nagyon erős a vállalatcsoport témában, ami 2015-ös írásából¹⁰ is jól látszik. Természetesen a Max Planck Intézet külföldi és nemzetközi magánjog professzor emeritusa nagyon olvasott a konszernjogot illető témákban, még akkor is, ha a tárgykör más, mint társasági jog, ez nyilvánvaló a százhatvannál is nagyobb irodalomjegyzékből, de olyan könnyedén talán nem jár át a magánjogból a közjogba, mint magyar *homologue*-ja. Külön téma a résztémán belül, amikor a részvénytársaságok tőzsdére mennek – nem lehet gondolatilag egy kalap alá gyömöszölni a nyílt és a zárt vállalatok helyzetét.¹¹ Magától érte-

7 Wymeersch 2001. 44.

8 Windbichler 2000. 265–268. Wymeerchen kívül a csoport tagjai voltak: Hommelhof, Hopt, Lutter, Doralt és Druey.

9 Hansmann–Kraakman 2004. 1–19.

10 Hopt 2015. 33. A szerző szerint a mai vállalati élet világában már teljesen mindennapivá vált a csoportképződés. A jelenséget mérő adatokból nagyon heterogén kép alakul ki, mert az elérendő célok igen eltérőek, és az is, ahogy a vállalatcsoportban összeálltak szabályozzák viszonyaikat. Hopt meglátása szerint működés során két nagy konfliktus keletkezik: az első a többségi és a kisebbségi részvényesek között; a második: a részvényesek és a hitelezők között. Ami a szabályozási modelleket illeti, a szerző megfigyelése szerint a vállalatcsoport szabályai vagy/és a társasági, illetve a polgári jogban vannak (ennek prototípusa Hopt szerint az angolszász jog; a német jogterületen pedig egy speciális vállalati csoportjog van, a prototípus nyilvánvalóan a német). Az első és második prototípus-variációt is megfigyelhetjük több országban, miközben a vállalatcsoportokra vonatkozó normák megjelennek a bankjogban, a versenyjogban és az adójogban. Magát a jelenséget és a vállalatcsoportok magatartását nagyban befolyásolják azok a trendek, amik a számviteli standardokban megfigyelhetők. Az auditálók és külső szakértők nagyban hozzájárulnak e terület fejlődéséhez. A tisztességes elszámolás és a részvényesek védelme a praktikákkal szemben szintén megfigyelhető e jogterületen. Ráadásul kialakultak normák a vezető tisztségviselők és a többségi részvényesek számára. Fizetéseképtelenség veszélye esetén az előírások megszigorodtak. Az irányító vállalat által kinevezett igazgatókonfereciának megfelelően a többségi részvényesek és az uralkodó vállalat felelőssége kiszélesedett. A hitelezővédelem is fejlődött mind a független, mind a vállalatcsoporton belüli társaságot illetően, ugyanez vonatkozik a kártalanítás, a konszolidáció jogintézményeire.

11 Bebchuk 1999. 37.

tődő, hogy a szakirodalom figyelmét felkeltették a *munkajogi* kérdések.¹² Biztos igaz az a vélekedés, hogy a *versenyjog* tud sorozatosan hatékonytalan lenni, ha és amennyiben az uralmi szerződés versenykorlátozó, de az Európai Bíróság szerint „a szerződéses korlátozások nem szükségszerűen minősülnek versenykorlátozásnak; valójában, a szerződéses korlátozások gyakran kedvező hatást gyakorolnak a versenyfolyamatokra”.¹³ Köztudomású, hogy ebben a mini-konzernjogban mekkora részt foglalt el a kezdetektől fogva a számviteli jog.¹⁴ A téma előkerülhet a szinte parttalan összehasonlító jogban: ilyen megjelenése *Michel Bode* könyve,¹⁵ amely a nemzetközi vállalatcsoportra koncentrál, amely adott esetben a kollíziós jog, tehát a nemzetközi magánjog szabályainak előhívását igényli. Bode elemzése szerint a vállalatcsoportra vonatkozó jog a német jogtól nem mutat nagy különbséget Portugáliában, Horvátországban és Magyarországon. Ezekhez képest az olasz szabályozás tartalmaz speciális normákat; az amerikai jog e tárgykörben az esetjogra épül, a francia jog egyfajta keveréke az előzőeknek. A vállalatcsoport szabályozása a részvénytársaságok esetét tekinti mintának; ha a csoport korlátolt felelősségű társaságokból áll, úgy a joggyakorlat dönt vonatkozó normák hiányában.¹⁶ A könyv nagyon részletes leírását adja a német konzernjog intézményeinek (például *Gewinngemeinschaft, Teilgewinnabführungsvertrag, Geschäftsführungsvertrag, Kommanditesellschaft auf Aktien, Rechtsanspruch auf Nachteilsausgleich* stb.), összehasonlítja a szabályozást a franciával, és annak a véleményének ad hangot, hogy a francia anyavállalat jogosítványai kevesebbek, mint a németéi.¹⁷ Az amerikai irodalom, *Michael Corda*, az *Another Life*-ban különböző okokkal magyarázza a vállalatcsoportok, konglomerátumok kialakulását.¹⁸

12 Windblicher 1989. 620.

13 Whish 2010. 307. (A 8. pontot Nagy Csongor István fordította.)

14 Cartou 1986, 89, 207, 289. Ehelyütt még az első irányelvjavaslatot elemzi az anya- és leányvállalat közötti pénzügyi kapcsolatok szabályozására.

15 Bode 2010. 697.

16 Bode 2010. 20.

17 Bode 2010. 131.

18 Először: „a bankok örömmel kölcsönöztek újabb és újabb vállalat megvásárlására.” Másodszor: „minden akvizíció a következőt finanszírozta”. Harmadszor: „Sok oka van annak, hogy egy gazdag üzletember a filmüzletbe (is) belevág. Az egyik az, hogy a film bődületes nyereséget tud hozni (bár persze az sincs kizárva, hogy ingegatyája rámege, mint azt Joseph P. Kennedy és Kirk Kerkorian is kénytelen volt megtanulni); ám ennél erősebb a társadalmi rugó. 1960-ban Bluhdom már gazdag ember volt, de vajon hányan akarják meghívni egy New Jersey-i cinküzem tulajdonosát vacsoraestélyekre, és hány csinos nő akar autóalkatrészekről hallani partnerétől a vacsoraasztal mellett?” (Fordította: Siklós Márta. Budapest, 2002. 383–384.) Bluhdom vállalatcsoportja fénypontján a következő cégekből állt: New Jersey Zinc, a Paramount Pictures, a Desilu Productions, a Merson Musical Products, a Consolidated Cigar Corporation, a Quebec Iron and Titanium Corporation, a Madison Square Garden, a Fumiture City, a Tool Industries, a Bonney Forge and Foundry, a Mai Tool and Jet Engineering, a Colleyer Insulated Wire Company, a Simon and Schuster és a Simmon Mattres.

III. A magyar szakirodalomról

A kutatók többféle irányból és jogtudományi műfaj felől közelítették meg a tárgykört. Gadó Gábor¹⁹ például 2004. évi cikkében jórészt kommentálja az új társasági törvényt, bár több helyen *de lege ferenda* is ír; így utal a svéd társasági törvény IX. fejezetére, a Winter Bizottság egyik javaslatára, nevezetesen a *wrongful trading* intézményére. Műfajilag a 2007-ben megjelent Sárközy-tanulmány²⁰ ebben két jogterületet különböztet meg: az egyik „külső”, a másik „belső” jog. Leírja a konszernjog részeit: a versenyjogot, a számviteli és adójogot és a társasági jogot. Több oldalon bemutatja a magyar társasági konszernjog általános fejlődését, majd értekezik az új törvény konszernjogáról. Véleménye szerint „az új Gt. konszernjogi szabályozása tele van kísérleti jellegű, illetve ellentmondással terhes, következetesen végig nem gondolt előírással”.²¹

Pázmándi Kinga több tanulmányt szentelt a témának, amelyekben feldolgozza a szakirodalmat²² és a különböző időpontokban megjelent jogforrásokat. Két kommentárt is írt.²³ A szerző – azon túl, hogy a *Gazdaság és Jogban* megjelent írásában bevezetésképpen²⁴ elmagyarázza a konszernkapcsolatok különböző variációit – nagyon hangsúlyosan tárgyalja azokat az okokat, amelyek a vállalatcsoport önálló szabályozásának indokául szolgálnak. Már a 2006. évi törvény megalkotásakor is – írja – a vállalatcsoport önálló szabályozásának indoka az volt, hogy „a vállalatcsoport számára előírt törvényi feltételeket teljesítő konszerneket a társasági jog leválassa a hagyományos felelősség-átviteli, illetőleg a minősített befolyásszerzéshez kapcsolódó konszernszabályozásról. Ennek az az ésszerű jogalkotói indoka, hogy abban az esetben, ha a konszern ilyenként való működése, egységes fellépése a piacon transzparens, és a vállalatcsoport belső viszonyai közt az előnyök-hátrányok kiegyenlítése megvalósul, akkor más jellegű felelősségi és biztosítéki szabályokra van szükség, mint a klasszikus konszernjogban, ahol a befolyásszerzés transzparenciáját nyilvánossági előírással, a társaságon belüli erőviszonyok kiegyensúlyozását kisebbségvédelmi eszközökkel, a hitelezők védelmét felelősség-áttörési szabállyal biztosítja a jog”.²⁵ Ezután ismerteti a minősített többséggel rendelkező tag felelőssége témáját, majd rátér a vállalatcsoport szabályozásának új rendszerére. Ezt követi az uralmi szerződés tárgyköre, illetve azon szabályok tárgyalása, amelyek a vállalatcsoport létrejöttének előkészítésére vonatkoznak. Nem feledkezik meg az uralkodó tag és az ellenőrzött tag ügyvezetése közötti vi-

19 Gadó 2004. 3–5.

20 Sárközy 2007. 3–8.

21 Sárközy 2007. 8.

22 Pázmándi 2007. (A befolyásszerzést mások is tollhegyre tűzték: Szegedi 2010. 515–523; Gadó 2011. 4–6; Fézer 2012. 147–153.)

23 Pázmándi 2011. 24–29; Pázmándi 2014. 84–109.

24 Pázmándi 2011. 25.

25 Pázmándi 2011. 25.

szonyról, ahogy olyan tárgykörökről sem, mint az ellenőrzött társaságok tagjainak kisebbségvédelmi biztosítéka vagy az uralkodó tag felelőssége. Legvégül a vállalatcsoport megszűnéséről és a vállalatcsoportként való igényről ír.

Komoly szerzői kört tudhat magáénak a vállalatcsoport téma, például az elismert és a tényleges vállalatcsoport tárgykörével *Fischer Judit* foglalkozott.²⁶ *Darázs Lénárd* nagy tanulmányt szentelt az elismert vállalatcsoport uralmi szerződésének.²⁷ A jogintézmény beemelését a magyar jogba élesen kritizálta már két évvel korábban *Nikolicza Péter*.²⁸ A témakörben a HVG-ORAC kiadott egy monográfiát,²⁹ a KJK Kerszöv pedig egy gyűjteményes munkát, amelyben kifejezett konszernjogi vonatkozásokat találunk.³⁰

Összefoglalás

Végezetül kimondhatjuk: a magyar szakirodalom ugyanazzal a fogalmi apparátussal dolgozik, mint a svájci vagy a német vagy az amerikai,³¹ és hasonló forrásokból is táplálkozik, mint a külföldiek, példaként felhozhatóak a Winter Bizottság vagy a Forum Europeum ismert megállapításai.

Irodalom

- ANGYAL Á. 2015. Károsultak. *Élet és Irodalom* (2015. május 15.)
- BEBCHUK, A. L. 1999. *A Rent-Protection Theory of Corporate Ownership and Control*. Harvard Law and Economics Discussion Paper. Cambridge.
- BERKE B. 2000. Konszernjogi vonatkozások a könyvviteli harmonizációs szabályozásban. In: MISKOLCZI B. P. (szerk.): *Európai társasági jog*. Budapest.
- BODE, M. *Le groupe international de sociétés. Le système de conflit de lois en droit comparé français et allemand*. Bern.
- CARTOU, L. 1986. *Droit fiscal international et européen*. Paris.

26 Fischer 2006a. 11–14; Fischer 2006b. 3.

27 Darázs 2009. 117–129.

28 Nikolicza 2005. 403–419. (Különösen 409–413.)

29 Török 2009. 369.

30 Berke 2000. 108–110.

31 Matheson 2008–2009. 1091–1155. Pázmándi Kinga munkáit (2011, 2014), amelyekben foglalkozik a fátylátszúrás témájával, továbbá ifj. Korsós Antal írását korábbról (Korsós 1995). Csak zárójelben és érdekességként: Matheson szerint összesen, tehát globálisan 77 000 anyavállalat és 770 000 leányvállalat van; például a Citigroupnak 2259, a Bank of Americanak 1179. Megjegyzem, Angyal Ádám azt írja (2015. 3.), hogy a Questor „...céghálózat / holdingból legalább 22 egység azonosítható”. Laikusnak azért az is érdekes, amikor egy vállalatcsoporton belül az egyik cég lejegyzí a másik kötvényét, ami a Questor esetében történt.

- DARÁZS L. 2009. Az elismert vállalatcsoport uralmi szerződése. *Jogtudományi Közlöny* 64/3.
- FÉZER T. 2012. Befolyásszerzés más társaságban. In: Fézer–Károlyi–Petkó–Törő: *A kereskedelmi jog alanyai: cégek és civil szervezetek joga*. Debrecen.
- FISCHER J. 2006a. Konszernjogi szabályok. *Céghírnök* 16/7.
- FISCHER J. 2006b. Az új társasági törvény általános része VI. *Céghírnök* 16/8.
- GADÓ G. 2004. A vállalatcsoport szabályozása az új társasági törvényben. *Gazdaság és Jog* 12.
- GADÓ G. 2011. Kérdőjelek a minősített befolyásszerzés körül. *Céghírnök* 10.
- HANSMANN, H.–KRAAKMAN, R 2004. What is Corporate Law? In: *The anatomy of corporate law: a comparative and functional approach*. Oxford.
- HOPT, J. K. 2015. *Groups of Companies. A Comparative Study on the Economics, Law and Regulation of Corporate Groups*. Law Working Paper 286. Heidelberg.
- KORSÓS A. 1995. Az intézményes felelősség-átvitel problémája a társasági jogban. *Gazdaság és Jog* 7/5.
- MATHESON, J. 2008–2009. The Modern Law of Corporate Groups: An Empirical Study of Piercing the Corporate Veil in the Parent – Subsidiary Context. *North Carolina Law Review* 88.
- NIKOLICZA P. 2005. Törvényalkotói baklövés-e az új társasági törvény vállalatcsoport-fejezet koncepciója? *Jogtudományi Közlöny* 60.
- PÁZMÁNDI K. 2007. Befolyásszerzés, elismert vállalatcsoport. *Cégvezetés* 1.
- PÁZMÁNDI K. 2011. Konszernrendelkezések és a vállalatcsoportra vonatkozó szabályozás. (Kommentár a Kodifikációs Főbizottság társasági jogi munkacsoportjának javaslatához) *Gazdaság és Jog* 19/7–8.
- PÁZMÁNDI K. 2014. VI. cím: Vállalatcsoport. In: Sárközy T. (szerk.): *Az új Ptk. magyarázata II/IV*. Budapest.
- PÁZMÁNDI, K.–VEREBICS, J. (eds.) 2010. *To You That Honour Now Belongs. Selected Essays and Papers of Tamás Sárközy. Grösserer Ruhm dir gespendet sei. Ausgewählte Schriften und Beiträge von Tamás Sárközy*. Budapest.
- SÁRKÖZY T. 2001. *A magyar társasági jog Európában: a társasági és konszernjog elméleti alapjai*. Budapest.
- SÁRKÖZY T. 2003. Szervezetrendszerek és a polgári jogi jogalanyiség. In: *Ünnepi tanulmánykötet Petrik Ferenc 70. születésnapjára*. Budapest.
- SÁRKÖZY T. 2007. Konszernjog avagy a vállalatcsoportok joga – új komplex jogterület. *Gazdaság és Jog* 15/6–7.
- SÁRKÖZY T. 2008. Szervezetek megszemélyesítése a jogban – kis modern dogmatika. *Állam- és Jogtudomány* 58.
- SÁRKÖZY T. 2013. Típuszabadság-típuskényszer a szervezetek jogi megjelenítésénél. *Gazdaság és Jog* 21/7–8.

- SZEGEDI A. 2010. A befolyásszerzés szabályozásának funkciója. In: *Ünnepi kötet Szalay Gyula tiszteletére, 65. születésnapjára*. Győr.
- TÖRÖK T. 2009. *Konszernjog*. Budapest.
- WHISH, R. 2010. *Versenyjog*. Budapest.
- WINDBICHLER, C. 2000. „Corporate Group Law for Europe”: Comments on the Forum Europeum’s Principles and Proposals for a European Corporate Group Law. *European Business Organisation Law Review* 1.
- WINDBLICHER, C. 1989. *Arbeitsrecht im Konzern*. München.
- WYMEERCH, E. 2001. *Company Law in Europe and European Company Law*. Gent.